

JOSEP MIRACLE

EL LLENGUATGE D'ÀNGEL GUIMERÀ

de llibres i d'autors amb Carles Soldevila. En aquella conversa la figura d'Àngel Guimerà era un gaul, però un gaul que no s'hi podia posar remei, i vaig demanar aclariments a Soldevila sobre aquest finíssim escriptor, si es volia salvar la glòria de Guimerà i posar-lo ben bé a l'abast de les noves generacions; s'havia de posar el seu llenguatge al dia. Car el de Guimerà era, deia, tan antiquat, que feia de molt mal escoltar.

Això no ho vaig veure gens clar. Car mirant el problema fredament, el mateix es podria dir de tots els homes de la Renaixença, Verdaguier comprès. Tots havien begut en unes mateixes fonts i tots es produïen d'identica manera; els castellanismes dels uns eren els castellanismes dels altres, i l'entramament dels pronoms, i l'article dialectal, i tot, en fi, responia a una època. I els capbares de la Renaixença no desmentien l'època a la qual pertanyien.

Però Soldevila no s'estava de raons, i per ell, el llenguatge de Guimerà feia més mal a les orelles que no pas el català de Verdaguier, de Narcís Oller, de Vilanova i de tots els altres renaixentistes, raó per la qual no era assequible a les noves generacions. Per a fer-l'hi, no hi havia més remei que corregir amb molta d'eficiència i amb molt de respecte tota l'obra guimeraniana. I sempre a parer d'ell, aleshores només hi havia un home capaç d'emprendre's aquella tasca, i que aquest home era jo. Jo crec que em devia ruboritzar fins a l'arrel dels cabells. Mai no m'havia sentit cridat a un tal honor, i, d'altra banda, ja donava per ben segur que no era l'únic a qui es podia confiar aquella empresa.

Quasi quaranta anys després, el 1967, aquell excellent actor que es diu Màrius Cabré, que ha fet tant per enlairar la figura d'Àngel Guimerà, em demanà que posés al dia el llenguatge del gran tràgic amb vistes a la representació d'algunes de les seves obres al Romea. Això va ser com un llunyà resuò de la conversa amb Carles Soldevila, i ben encertit que en aquells quaranta anys s'havia afinat el meu sentit de responsabilitat, vaig accedir al prec de l'amic. I ara deixem les coses ací, perquè abans cal enfrontar-nos amb la realitat del llenguatge d'Àngel Guimerà.

Quin era el català del nostre gran tràgic i excels poeta? Era, d'una banda, el català depauperat que parlaven tots els nois i tots els homes del Vendrell. L'ur lèxic era el seu lèxic; l'ur vocabulari, era el seu vocabulari. D'aquest punt de vista

L'any 1928, parlant de llibres i d'autors amb Carles Soldevila, va sortir tot naturalment a la conversa la figura d'Àngel Guimerà. Per Soldevila, Guimerà era un geni, però un geni que estava cridat a desaparèixer si no s'hi posava remei. Aquestes paraules em van intrigar, i vaig demanar aclariments a Soldevila. En opinió d'aquest finíssim escriptor, si es volia salvar la glòria de Guimerà i posar-lo ben bé a l'abast de les noves generacions, s'havia de posar el seu llenguatge al dia. Car el de Guimerà era, deia, tan antiquat, que feia de molt mal escoltar.

Això no ho vaig veure gens clar. Car mirant el problema fredament, el mateix es podria dir de tots els homes de la Renaixença, Verdaguer comprès. Tots havien begut en unes mateixes fonts i tots es produïen d'idèntica manera; els castellanismes dels uns eren els castellanismes dels altres, i l'enravenament dels pronoms, i l'article dialectal, i tot, en fi, responia a una època. I els capparets de la Renaixença no desmentien l'època a la qual pertanyien.

Però Soldevila no s'estava de raons, i per ell, el llenguatge de Guimerà feia més mal a les orelles que no pas el català de Verdaguer, de Narcís Oller, de Vilanova i de tots els altres renaixentistes, raó per la qual no era assequible a les noves generacions. Per a fer-l'hi, no hi havia més remei que corregir amb molta d'eficiència i amb molt de respecte tota l'obra guimeraniana. I sempre a parer d'ell, aleshores només hi havia un home capaç d'emprendre's aquella tasca, i que aquest home era jo. Jo crec que em devia ruboritzar fins a l'arrel dels cabells. Mai no m'havia sentit cridat a un tal honor, i, d'altra banda, ja donava per ben segur que no era l'únic a qui es podia confiar aquella empresa.

Quasi quaranta anys després, el 1967, aquell excellent actor que es diu Màrius Cabré, que ha fet tant per enlairar la figura d'Àngel Guimerà, em demanà que posés al dia el llenguatge del gran tràgic amb vistes a la representació d'algunes de les seves obres al Romea. Això va ser com un llunyà ressò de la conversa amb Carles Soldevila, i ben encertit que en aquells quaranta anys s'havia afinat el meu sentit de responsabilitat, vaig accedir al prec de l'amic. I ara deixem les coses ací, perquè abans cal enfrontar-nos amb la realitat del llenguatge d'Àngel Guimerà.

Quin era el català del nostre gran tràgic i excels poeta? Era, d'una banda, el català depauperat que parlaven tots els nois i tots els homes del Vendrell. L'ur lèxic era el seu lèxic; l'ur vocabulari, era el seu vocabulari. D'aquest punt de vista

es pot dir que no diferia del català popular de Barcelona, deixant, naturalment, de banda, els localismes. Posats en aquest terreny, doncs —i sempre guardant les distàncies—, no hi havia cap diferència amb el català de Verdaguer —i cal parlar d'ell perquè sempre se'l posa com a prototipus— amb el català de Verdaguer, dic, en la seva joventut i al marge de la seva obra literària. Narcís Oller i Emili Vilanova havien passat pel mateix raser. D'on resulta que el català parlat d'Àngel Guimerà era, senzillament, el català parlat del poble. No n'hi ha per a fer-hi escarafalls.

Però els escarafalls no es feien al llenguatge que sortia dels llavis de Guimerà, sinó al que sortia de la seva ploma. No era exactament el mateix. L'escola, la influència, havia estat una altra. Si a la base del català parlat hi havia el fet del diàleg, de la convivència popular, a la base del català escrit hi havia el mateix fet de l'escriptura, és a dir, del model que serví per a les seves lectures. De les lectures del català escrit d'aquell temps, evidentment. Això és important i ho recalco: de les lectures del català que s'estilava en el temps de l'adolescència d'Àngel Guimerà.

En aquella època, el propulsor de la literatura catalana era el periòdic «Lo Gay Saber», fundat, dirigit i animat per aquell esperit generós i arborat propagandista que es deia Francesc Pelagi Briz. «Lo Gay Saber» també arribava al Vendrell. No sé si en gaires exemplars, però sí almenys en el que rebia regularment i periòdicament aquell home obert a totes les iniciatives i amic íntim d'Àngel Guimerà que es deia Jaume Ramon i Vidales.

L'íntima amistat que hi havia entre Ramon i Vidales i Guimerà explica que el primer contaminés el segon amb els seus entusiasmes, i que el periòdic de l'un fos el periòdic de l'altre. No té cap interès d'escatir si Ramon deixava llegir a Guimerà «Lo Gay Saber» o si Guimerà es va subscriure també a la revista. El que de debò interessa és que «Lo Gay Saber» va ser la font on va abeurar-se el futur dramaturg, i que el català de «Lo Gay Saber» és l'únic que Guimerà va aprendre. I el fenomen s'explica sol. Com totes les coses que s'aprenen de noi o d'adolescent, són coses que perduren; i aquell català, precisament el català de «Lo Gay Saber» i de l'època de «Lo Gay Saber» va entrar tan decisivament en l'esperit de Guimerà, que el marcà per tota la vida. Mai no va escriure de cap altra manera ni amb altre llenguatge que aquell que havia après de jovençà. No ens hi enganyem: es tractava d'un llenguatge que en aquell mateix temps ja

era antiquat de tan carregat d'arcaïsmes com estava, de tan empedrat de castellanismes, i escrit amb una sintaxi, és clar, manllevada.

Aquest panorama, vist ja al primer quart d'aquest segle, quan el català ja havia fet el seu camí de redreçament, i quan ja s'havia produït el fenomen de la fixació i de la depuració de la llengua aconseguït per Pompeu Fabra, es comprèn que desentonés no ja de la manera general d'evolucionar de la llengua catalana, sinó que fins i tot escandalitzés un home tan sensible i primmirat com era l'escriptor Carles Soldevila. I que posés en guàrdia tot un home de teatre com Màrius Cabré, a desgrat d'estar tan avesat a les diferències de llenguatge que s'observen en els diferents autors que ell mateix havia hagut d'interpretar. Els seus escrúpols, els de Cabré, tenien, doncs un fonament perfectament definit l'any 1967, llavors que va demanar-me, ell també, que m'ocupés del llenguatge de Guimerà.

I així és com em vaig deixar convèncer. Per al cas de les obres en prosa no hi va haver problema, car tots els actors i totes les actrius ja deien naturalment *amb* allà on llegien *ab*, i no els era cap violència de dir *ens* en comptes de *nos*. La correcció de *Maria Rosa* i de *Terra baixa* va ser cosa relativament fàcil, i amb aquesta correcció van ser publicades a la Biblioteca Perenne de l'Editorial Selecta. Com ja és de suposar, ningú no es va molestar a considerar els resultats obtinguts, tractant-se d'un problema que no ultrapassava els límits gramaticals per no dir simplement els límits ortogràfics.

Sense treure'n ni posar-hi res, sinó grafiant a la moderna, compareu si us plau aquest fragment de *Maria Rosa* en la seva versió primera i en la versió corregida, i veureu d'una manera molt clara que el llenguatge d'Àngel Guimerà no difereix del dels altres renaixentistes que han passat pel mateix adreçador, i que, per tant, el judici de Carles Soldevila, a desgrat de tot el que he dit més amunt, més aviat peca d'exagerat.

Compareu si us plau. Diu la versió primera, respectant l'ortografia de l'autor:

«Alto, alto! Es massa viva la María Rosa, y al cap d'avall sospitaria. (Pausa.) Es que costa un botaván fer al costat d'ella'l tantsemendona, y sentirse recremar per dintre. Quan una dona se'ns arrapa aixís!... ni una llagasta. Y dihuen del agram y la canyota! Y aixó tant si pico pedra, com si me

las hec ab la colla. Y a la nit regírat per la márfega, y desvétllat... (*Pausa llarga.*) Jo no la tinch la culpa si me'n vaig emprendre quan ja era d'altre. Are, d'això del capatás, si que la tinch la culpa; sinó qu'ell va comensar ab paraulades, eram sols, fosch, y com vaig perdre'l mon de vista... te: ja està. (*Fent la acció de clavar un ganivet.*) Que m'havia d'escapar... Es clar que ho havia de fer; sinó que alashoras... ella! ... May més ella! (*Pausa.*) Mes jo tenia un mocador d'aquesta dona... y al mon venen las cosas d'una mena de manera... (*Pausa.*) Clavar un ganivet á cop calent... no fa angunia, després: ficarlo per sota d'una porta, costa! (*Ab defalliment y por.*) Y queda, queda! (*Pausa llarga.*) Ja me'n confessaré de tot això... més endavant; ben lluny d'aquí... Quan la Maria Rosa sigui tota meva. (*Surt per l'esquerra.*)»

Diu la versió corregida, adaptada, naturalment, a l'ortografia fabriana:

«Alto, alto! És massa viva la Maria Rosa, i al capdavall sospitaria. (*Pausa.*) És que costa un botavant fer al costat d'ella el tant-se-me'n-dóna, i sentir-se recremar per dintre. Quan una dona se'ns arrapa així! ... ni una llagasta. I diuen de l'agram i la canyota! I això tant si pico pedra, com si me les hec amb la colla. I a la nit, regira't per la màrfega, i desvetlla't... (*Pausa llarga.*) Jo no la tinc, la culpa, si me'n vaig enamorar quan ja era d'altre. Ara, d'això del capatàs, sí, que la tinc, la culpa; sinó que ell va començar amb paraulades, érem sols, fosc, i com vaig perdre el món de vista... té: ja està. (*Fent l'acció de clavar un ganivet.*) Que m'havia d'escapar... És clar que ho havia de fer; sinó que aleshores... ella! ... Mai més ella! (*Pausa.*) Mes jo tenia un mocador d'aquesta dona... i al món vénen les coses d'una mena de manera... (*Pausa.*) Clavar un ganivet a cop calent... no fa angúnia; després: ficar-lo per sota d'una porta, costa! (*Amb defalliment i por.*) I queda, queda! (*Pausa llarga.*) Ja me'n confessaré, de tot això... més endavant; ben lluny d'aquí... Quan la Maria Rosa sigui tota meva. (*Surt per l'esquerra.*)»

No es pot dit el mateix a propòsit de les tragèdies. Les tragèdies són en vers i presenten uns altres problemes complementaris. No és que un *ab* no es pugui convertir en un *amb*; és que de vegades un *nos* no es pot traduir en un *ens* per causa de la possible alteració del nombre de síl·labes del vers. D'altra banda, la sintaxi castellanitzant obliga

a una nova redacció d'un passatge, la qual nova redacció pot fer alterar la mètrica, absolutament intocable. Per a posar al dia *Mar i cel* —que és la tragèdia que quedarà de totes les tragèdies guimeranianes— em va caldre reescriure de cap a cap tota l'obra, sense desvirtuar el text de Guimerà, amb el mateix exacte nombre de versos, els versos amb el mateix nombre de síl·labes, i tot el text amb les mateixes imatges, obliguessin o no obliguessin a un reajustament de la sintaxi.

Compareu també el resultat obtingut. Diu la versió original, respectant l'ortografia de l'autor:

«Hassen: apártat.

*(Despreciatiu de cop,
després ab exaltació creixent.)*

Vull veure al vanitós com s'estarrufa...

Un gall sense esperons y sense cresta!

Sempre parlant d'honor, y sempre als llabis
posantse un Deu que á cada instant trepitjan.

Miserable, felló!... Mos fills, veyéulo:

es de la tayfa d'aquells vils que un día,

hipócritas parlant d'amor als homes,

nos xuclaren la sanch; ni en las estables

nos dexaren un lloch vora las bestias;

y aborrits com masells, y á la ventura,

nos llensaren pel mon, sens cor, negantnos
fins per morir en pau un clot de terra.

Y pel cap de son Deu, qu'era ben nostre

lo mon qu'ens han robat! Mes qué podíam

esperar d'una gent que, té, miréusho:

*(Despenjant lo punyal ab empunyadura de creu
y llensantlo á terra.)*

l'odi unit al perdó; l'anyell al tigre;

lo punyal y la creu tot d'una pessa.»

Diu la versió corregida, amb el llenguatge posat al dia i amb l'ortografia, és clar, modernitzada:

«Hassèn, aparta't.

*(Menyspreador de cop,
després amb exaltació creixent.)*

Vull veure el vanitós, com s'estarrufa...

Un gall sense esperons i sense cresta!

Sempre parlant d'honor, i sempre als llavis
 posant-se un Déu que a cada instant trepitgen.
 Miserable, felló!... Fills meus, mireu-lo:
 és de la trepa d'aquells vils que un dia,
 hipòcrites parlant d'amor als homes,
 ens xuclaren la sang; ni en els estables
 no ens deixaren un lloc vora les bèsties;
 i avorrits com mesells, a la ventura
 van llançar-nos pel món, malvats, negant-nos
 i tot, per morir en pau, un clot de terra.
 I pel cap del seu Déu, que era ben nostre,
 el món que ens han robat! Pro què podíem
 esperar d'una gent que, té, mireu's-ho:
 (*Despenjant el punyal amb empunyadura de creu
 i llençant-lo a terra.*)
 l'odi unit al perdó; l'anyell al tigre:
 el punyal i la creu tot d'una peça.»

He de confessar que el dia de l'estrena jo no les tenia pas totes. Em feia por, sobretot, la crítica. ¿Què diria de la modernització de la llengua? La crítica es va esbravar en la tasca dels actors, en la presentació dels decorats, en tot allò que li hagué pogut cridar l'atenció. De la modernització de la llengua no en va dir absolutament res. I vaig respirar tranquil: tota l'obra havia estat escrita per mi, i va passar com si ja hagués estat escrita d'aquella manera per la ploma del mateix Angel Guimerà.

Goso creure que a través dels exemples proposats s'ha vist ben clar tot l'abast del problema: corregir gramaticalment i fora; despullar de castellanismes, restituir els pronoms a les formes simples, i poca cosa més, bo i respectant escrupolosament el pensament d'Angel Guimerà, a desgrat de ser l'obra en vers i a desgrat de la necessitat de respectar les imatges, els versos i fins les síl·labes dels versos. Aquest és el problema de Guimerà, i el problema de tots els autors de la Renaixença; i si en aquest problema els ulls s'han girat principalment de cara a Guimerà, és pel fet de ser Guimerà l'autor més representatiu d'aquesta mateixa Renaixença.

La reposició de *amb* en comptes de *ab*, l'ús de *el meu*, *el teu*, *el seu* en comptes de *mon*, *ton*, *son*, l'adopció de *el* en comptes de *lo*, han ajudat no poc a acostar els renaixentistes a la nostra època. ¿Per què aquesta solució ha estat viable per a tots i no ho ha estat per Guimerà, segons el prim-

filat judici de Carles Soldevila? Això és el que no he pogut entendre mai.

Jo he arribat a una conclusió distinta: que en comptes de combatre Guimerà pel seu llenguatge antiquat o anacrònic, se li hauria de fer honor per haver arribat, amb ell i per ell, a l'estadi definitiu de l'art d'escriure en el nostre idioma. El seu cas és diferent del de Verdaguer i tots els altres escriptors del XIX. Verdaguer va néixer al cor de Catalunya, en un poblet encara no gaire contaminat en el seu llenguatge. Tota la seva infantesa, tota la seva joventut, s'anà formant en les aigües del català del seu poble, i mèrit seu va ser d'introduir en el torrent circulatori de la literatura catalana aquells mots i aquells girs que havia descobert en el parlar de la gent del seu poble. La qual cosa no és obstacle perquè en la seva obra existeixin abundosos castellanismes —trono, hermós—, i que escrita amb l'hòrrida ortografia de la Renaixença abundin els *ab*, *son*, *ton*, *lo*, etc.

Ja he parlat abans dels fonaments del català d'Àngel Guimerà i no cal insistir-hi. Tanmateix, ja que acabo d'evocar Jacint Verdaguer, compareu el primer paràgraf del pròleg de *L'Atlàntida* en la seva versió primitiva i en la versió corregida. Diu en la primera:

«Al llegir en un dels magnífichs diálechs de Plató que Soló anava á cantar lo gran fet geològich del enfonzament de l'Atlàntida quan la mort per malaventura nostra gelá ses inspiracions avans de naixer, los colors de la vergonya me surten á la cara y'm sento caure de les mans mon petit llibre, convensut de que sols á l'escalfor del sol de Grecia podia escriures, vora les mateixes antigues fonts de la tradició que les ruïnes dels pobles, l'oblit y'l descrehiment han estroncades.»

Diu en la segona, amb l'ortografia posada al dia:

«En llegir en un dels magnífics diàlegs de Plató que Soló anava a cantar el gran fet geològic de l'enfonsament de l'Atlàntida quan la mort per malaventura nostra gelà les seves inspiracions abans de néixer, els colors de la vergonya em surten a la cara i em sento caure de les mans el meu petit llibre, convençut que sols a l'escalfor del sol de Grècia podia escriure's, vora les mateixes antigues fonts de la tradició que les ruïnes dels pobles, l'oblit i la descreença han estroncades.»

Som exactament allà on érem. Del llenguatge de Verdaguer es podria dir el mateix que del llenguatge de Guimerà; ens n'allunya l'ortografia, els castellanismes i la sintaxi; ens l'acosta una correcció respectuosa i acurada. Allò que distancia Verdaguer de Guimerà no és precisament el llenguatge emprat en llurs composicions, sinó l'alenada en què s'inspiren les llurs composicions. D'aquest punt de vista, fins em veig amb cor de preguntar quin dels dos va ser més gran poeta. Aquest problema no s'ha plantejat mai, i potser ja és hora que se'n digui alguna cosa. A causa del llenguatge precisament, tan i tan distint en l'un i en l'altre.

Si per la banda de Verdaguer pesen amb tot el seu pes poemes de gran envergadura com *L'Atlàntida* i el *Canigó*, i poemes inferiors, però d'alta volada com aquella impagable oda *A Barcelona*, pel costat de Guimerà tenen un gran pes específic tant les seves tragèdies *Mar i cel* i *Jesús de Nazaret* —que podríem confrontar amb *L'Atlàntida* i el *Canigó*—, sinó també poemes menors de gran encuny com *L'any mil* i *L'honor reial*, i com *Jael* i el *Darrer plant d'en Claria*, i com *L'última carta* o bé *Indíbil i Mandoni*, i, no cal dir, com *Poblet* i *El cap d'en Josep Moragas*. És tota una altra manera de ressonar de la llengua catalana, com va dir un dia Joan Maragall referint-se a la producció de Guimerà. Verdaguer, en els moments més alts de la seva lírica mística, no havia produït tants títols d'antologia. I ja parlarem després del dring de les imatges en l'un i en l'altre poetes.

I aquí és on es demostra tota la importància que pugui tenir un escriptor: la volada de les seves composicions, de les seves composicions d'antologia. I l'afortunada expressió dels seus conceptes. Això ens porta, naturalment, al món de les imatges. Com es comprèn perfectament, jo no puc resseguir tots els moments afortunats dels millors poemes de Guimerà; però allò de «mes xiula la destal, llampega, i un tronc desploma's i una testa salta» del poema *Indíbil i Mandoni*, és una visió tan justa i una tan sintètica narració del moment de la decapitació d'un home, que un queda esbalaït que es puguin dir tantes coses amb una tal economia de paraules. O com allò de «i puja i baixa la pesanta maça, i confós amb els ulls salta el cervell» que es troba en *Jael*, d'una tan esgarriosa plasticitat. O com allò, en fi, de «groc l'esclau s'ha tornat, i per resposta, se rebat a l'abim; prou que l'ha entès» que corona tot el refinament del gelós secret i de la ferotge venjança en *L'honor reial*, i que són coses,

que, de tan ben dites, de tan suggestives, de tan evocadores, fan caure literalment d'esquena.

Ja sabem que les comparacions són sempre odioses; però parlant de llenguatge i havent estat sempre posat de patró el de Verdaguer, no em sé estar d'assenyalar que en els moments més alts de la poesia mística del genial poeta, mossèn Cinto no va arribar a tanta altura com Guimerà. Evidentment que no puc descartar ni tracto de descartar aquella superba visió segons la qual «amb la claror del Verb la Verge resplendia», d'una tan notòria amplitud, ni aquella atrevidíssima —i felicíssima— imatge que ens posa cara a cara amb «la terra no llaurada de Maria», d'una profunditat que enamora. I evidentment també que, enfora de la poesia mística, hi ha allò tan ben vist que diu que «encinglada la cabra esbrota un olm mengívol» i que potser és la imatge més expressiva de *L'Atlàntida*, a través de la qual se'ns fan perceptibles les dimensions gegantines de tot allò que viu en el continent condemnat. Però els conceptes que fins ara he adduït de Guimerà, i que no són pas massa, i els que encara podria adduir, que són bastants, diuen ben clar que si bé és cert que Verdaguer senyoreja en l'ús de la llengua catalana i en el llenguatge del qual ningú no té res a dir, val molt i molt la pena d'observar que Guimerà també senyoreja en aquest mateix ús, i que cal posar atenció en el llenguatge de Guimerà, del qual s'han arribat a dir tantes i tantes coses.

El llenguatge de Guimerà s'ha de tenir necessàriament en compte precisament perquè és un llenguatge que *diu*, i que diu amb una intensitat inacostumada en els nostres medis. Aquest llenguatge —contudent, i com fet a destrallades, que és la característica dominant de les poesies i de les proses d'Àngel Guimerà— és, no hi ha cap mena de dubte, el vehicle de tota l'expressivitat a la qual pot arribar la llengua catalana. I això és importantíssim.

Aquesta darrera afirmació té tanta força —l'expressivitat és l'alfa i l'òmega, el desideràtum de qualsevol literatura— i aquesta expressivitat guimeraniana ha estat sempre aconseguida amb una tal concisió, amb una tal economia de paraules, que ha encarrilat les meves reflexions cap al terreny de l'especulació intel·lectual, i m'ha fet proposar un exercici que no em sembla del tot dejú de significat. Mireu si m'erro o si no m'erro. ¿Què hauria passat si Verdaguer i Guimerà s'haguessin canviat els temes? Més clarament: vull dir ¿qué hauria passat si a Verdaguer li hagués tocat d'es-

criure *L'any mil* i a Guimerà li hagués correspost d'escriure *L'Atlàntida*? Doncs hauria passat, n'estic segur, que l'un i l'altre dels dos autors s'haurien produït segons la llur pròpia manera, i que els dos poemes haurien canviat de fesomia: que *L'any mil*, en mans de Verdaguer, s'hauria tornat un poema en dotze cants, i que *L'Atlàntida*, en mans de Guimerà, s'hauria transformat en un poema en dotze estrofes. Per allò que deia del sentit de la concisió.

Això que estic dient va més enllà d'una simple especulació. Això que estic dient té més importància que no sembla. Apunta, no ja a l'estil, que és una mena de fesomia de la peça literària, sinó a la més recòndita entranya de la raó de ser d'un poeta. Car és evidentíssim que si en l'un, Verdaguer, hi ha una notòria tendència a la narració —*L'Atlàntida*, el *Canigó*—, en l'altre, Guimerà, hi ha, com ja he apuntat, una indiscutible tendència a la concisió. I és un fet innegable que, en literatura, una llengua és molt més expressiva com amb més concisió és tractada. I aquest és, precisament, tot el secret i tot l'abast de la llengua catalana posada en mans d'Àngel Guimerà. Aquest és un aspecte que no s'ha tingut mai prou en compte entre nosaltres.

El do de la concisió, el tenen, sobretot, els genis. I Guimerà, que ho era, el tenia. Ja n'he donat abans alguns exemples. I ara, per aturar-me un moment en la seva més cèlebre imatge, diré que allò de «el punyal i la creu tot d'una peça» suggereix més del que diu i diu més del que suggereix. Que jo sàpiga, mai ningú no ha arribat a constrènyer en una sola i curta frase tota la definició, tota l'explicació d'una determinada manera de ser, tota la tremenda realitat de la gent que es troba en la barrija-barreja dels sentiments més contraposats. Si la imatge és una troballa, la concisió amb què és exposada resulta tot un monument de dicció. I quan s'arriba a aquests resultats, inquirir si el llenguatge de Guimerà peca o no peca d'anacrònic és posar més atenció al farciment que al gall, o, si ho preferiu, una de les tantes maneres de cercar —ben intencionadament i tot— tres peus al gat.

La contundència del pensament i la sobrietat de la paraula. Això és el que dóna caràcter a la literatura d'Àngel Guimerà. Això és el que li dóna aquella força que no ens deixa mai indiferents. Això és allò que ha posat Àngel Guimerà a les mateixes excelsituds del geni. Subordinar aquesta gran veritat a les circumstàncies episòdiques del llenguatge poc modern o poc actual o poc gramatical de Guimerà és mi-

nimitzar la seva facultat d'expressió, és falsejar la seva capacitat de dicció, és desvirtuar l'enorme transcendència del poder de la seva paraula. No es pot negar de cap manera que Guimerà tenia aquestes facultats, i que, per elles, el seu llenguatge era transcendent. A desgrat de no haver mamat la llengua catalana en la seva infantesa; a desgrat d'haver-la adquirida tardanament; a desgrat, en fi, d'haver pres per patró una literatura anacrònica i anquilosada.

No li regategem el mèrit, que mèrit és, i molt gran, el seu. I deixem que, al costat de Verdaguier, Guimerà senyoregi en l'Olimp de les lletres catalanes per tant de temps com existeixi Catalunya, per tant de temps com existeixi la llengua catalana.

Vallvidrera, 28 de març de 1985

RESUMÉ

En 1928 Carles Soldevila disalt que si on ne mettait pas au jour le langage d'Angel Guimerà, celui-là deviendrait un génie condamné à disparaître. À peu près quarante ans plus tard, en 1967, l'acteur Màrius Cabré m'a demandé de mettre au jour le lexique de Guimerà. Le catalan de Guimerà était la llange parlée par les habitants d'El Vendrell; il a été aussi influencé par le langage de la revue «Lo Gay Sabers». Je me suis laissé convaincre par Màrius Cabré. Fragments comparés de *Maria Rosa* et *Mar i cel*. À l'occasion de la première de ces nouvelles versions la critique n'a fait aucun commentaire. Au lieu de s'attaquer à Guimerà par son langage anachronique, on devrait lui faire honneur parce qu'avec lui nous sommes parvenus à la phase définitive de l'art. Guimerà va plus loin que Verdaguier étant donné son sens de la concision.

SUMMARY

In 1928 Carles Soldevila said that if Angel Guimerà's language was not written up he would become a genius bound to disappear. Almost forty years later, in 1967, the

RESUMEN

En 1928 Carles Soldevila decía que si el lenguaje de Àngel Guimerà no era actualizado, éste se convertiría en un genio condenado a desaparecer. Casi cuarenta años después, en 1967, el actor Màrius Cabré me pidió que actualizara el léxico de Guimerà. El catalán de Guimerà era la lengua que hablaban los habitantes de El Vendrell; también recibió la influencia del lenguaje de la revista «Lo Gay Saber». Me dejé convencer por Màrius Cabré. Fragmentos comparados de *Maria Rosa* y *Mar i cel*. Con ocasión del estreno de las nuevas versiones, la crítica no hizo ningún comentario. En lugar de atacar a Guimerà por su lenguaje anacrónico deberíamos rendirle honor porque con él alcanzamos el estadio definitivo del arte. Guimerà va más allá de Verdaguer debido a su sentido de la concisión.

RÉSUMÉ

En 1928 Carles Soldevila disait que si on ne mettait pas au jour le langage d'Àngel Guimerà, celui-là deviendrait un génie condamné à disparaître. À peu près quarante ans plus tard, en 1967, l'acteur Màrius Cabré m'a demandé de mettre au jour le lexique de Guimerà. Le catalan de Guimerà était la langue parlée par les habitants d'El Vendrell; il a été aussi influencé par le langage de la revue «Lo Gay Saber». Je me suis laissé convaincre par Màrius Cabré. Fragments comparés de *Maria Rosa* et *Mar i cel*. À l'occasion de la première de ces nouvelles versions la critique n'a fait aucun commentaire. Au lieu de s'attaquer à Guimerà par son langage anachronique, on devrait lui faire honneur parce qu'avec lui nous sommes parvenus à la phase définitive de l'art. Guimerà va plus loin que Verdaguer étant donné son sens de la concision.

SUMMARY

In 1928 Carles Soldevila said that if Àngel Guimerà's language was not written up he would become a genius bound to disappear. Almost forty years later, in 1967, the

actor Màrius Cabré asked me to write up Guimerà's vocabulary. The Catalan used by Guimerà was the language spoken by the inhabitants of El Vendrell; he had also been influenced by the language used in the magazine «Lo Gay Saber». I have allowed myself to be persuaded by Màrius Cabré. Comparative fragments from *Maria Rosa* and *Mar i cel*. On the occasion of the first night of these new versions the critics have made no comment. Instead of attacking Guimerà because of his anachronistic language, he should be honoured since with him we have reached the definitive phase of art. Guimerà has got beyond Verdaguer because of his sense of conciseness.

RÉSUMÉ

En 1928 Charles Soldevilla disait que si on ne mettait pas au jour le langage d'Angel Guimerà, celui-ci deviendrait un génie condamné à disparaître. À peu près quarante ans plus tard, en 1967, l'acteur Màrius Cabré m'a demandé de mettre au jour le lexique de Guimerà. Le catalan de Guimerà était la langue parlée par les habitants d'El Vendrell; il a été aussi influencé par le langage de la revue «Lo Gay Saber». Je me suis laissé convaincre par Màrius Cabré. Fragments comparés de *Maria Rosa* et *Mar i cel*. À l'occasion de la première de ces nouvelles versions la critique n'a fait aucun commentaire. Au lieu de s'attaquer à Guimerà par son langage anachronique, on devrait lui faire honneur parce qu'avec lui nous sommes parvenus à la phase définitive de l'art. Guimerà va plus loin que Verdaguer étant donné son sens de la concision.

SUMMARY

In 1928 Charles Soldevilla said that if Angel Guimerà's language was not written up he would become a genius bound to disappear. Almost forty years later, in 1967, the